

Aleksandra Grzyb

Przedmioty znalezione na cmentarzu przy kościele św. Jakuba w Toruniu : Wyniki badań archeologicznych

Rocznik Toruński 38, 157-168

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Przedmioty znalezione na cmentarzu przy kościele św. Jakuba w Toruniu Wyniki badań archeologicznych

*Aleksandra Grzyb
Wejherowo*

Archeologiczny obraz odkrytej części cmentarza

Przedstawione poniżej opracowanie materiału znalezionego podczas badań archeologiczno-architektonicznych w sezonie 2008 na cmentarzu przy kościele św. Jakuba w Toruniu stanowi jedynie pewien odcinek przestrzenny reprezentujący omawiany cmentarz. Aby uzyskać pełen obraz nekropolii należałoby przeprowadzić badania na pozostałej jego części.

W niniejszym opracowaniu brakuje wyników trwających jeszcze badań antropologicznych¹. Zostaną one przedstawione w osobnym opracowaniu. Trzeba więc zaznaczyć, że ukazana poniżej analiza materiału bazuje na studiach dokumentacji polowej oraz konsultacjach i merytorycznej pomocy pani profesor dr hab. Krystyny Sulkowskiej-Tuszyńskiej.

Podstawą ustaleń chronologicznych były fazy trwania nekropolii związane z działalnością katolików oraz okresowym przejęciem świątyni przez protestantów. Niosło to za sobą pewne zmiany w obrządku pogrzebowym, a dokładniej w wyposażeniu grobów, które stały się tym samym jednym z wyznaczników chronologicznych. Takim „datownikiem” były wianki grobowe i ceramika. Na tej podstawie ustalo-

¹ Wyniki badań antropologicznych poznano pod koniec 2010 r. (pół roku przed powstaniem tej pracy) i zostaną one uwzględnione w następnym opracowaniu stanowiska.

no ramy czasowe istnienia cmentarza sięgające 2. połowy XIII w. aż po 1. połowę XIX w.² Oznaczałoby to, że cmentarz przy kościele św. Jakuba w Toruniu funkcjonować mógł wcześniej niż sam kościół w obecnej formie. Jednak na potwierdzenie tej informacji należy poczekać do następnych badań, których jednym z głównych celów byłoby m.in. zweryfikowanie tej tezy.

W artykule omówione zostały szczegółowo przedmioty znalezione na cmentarzu, które charakteryzują społeczność dokonującą pochówków, jak również osoby zmarłe.

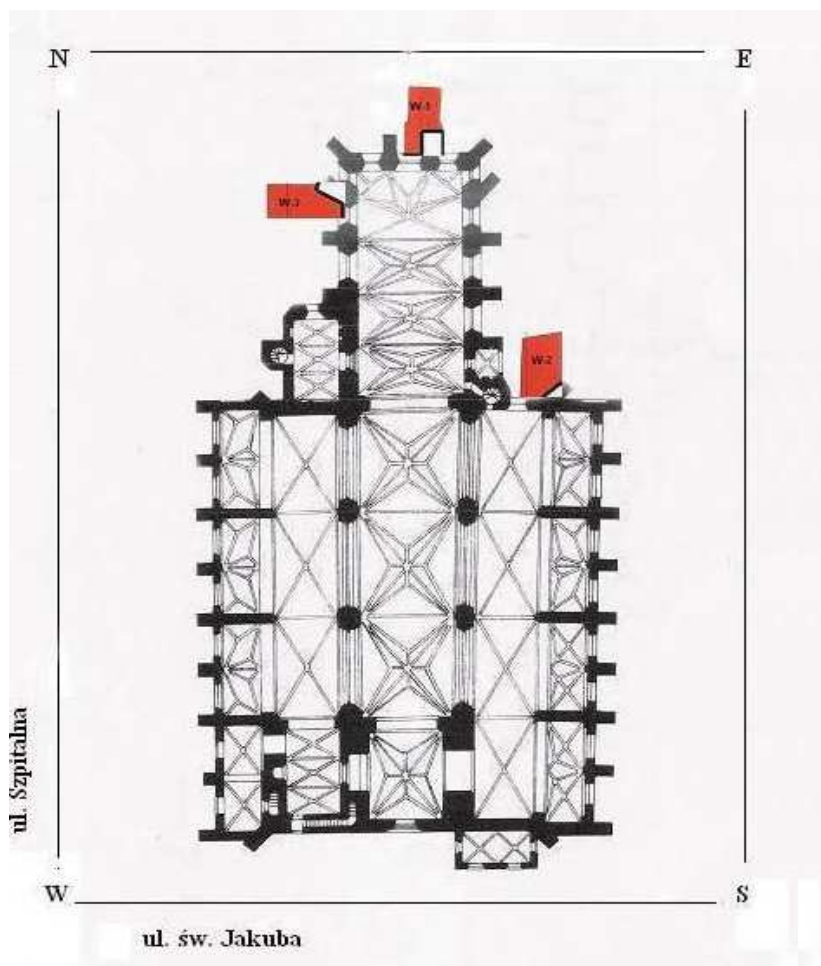
W toku badań archeologicznych wydzielono trzy wykopy: W-1/08, W-2/08 i W-3/08. W obrębie każdego z nich wydzielono poziomy stratygraficzne. Dla wykopu W-1/08 – 7 poziomów, dla wykopu W-2/08 – 6, dla wykopu W-3/08 – 12. W wykopie 1 odsłonięto 18 nienaruszonych anatomicznie grobów, należących do 21 osób, w tym 4 dzieci. W wykopie 2 wyeksplorowano 24 groby pojedyncze, w tym 9 pochówków dziecięcych, a w wykopie 3 łącznie odkryto 41 grobów z 46 pochówkami, w tym 10 należących do dzieci. Zagęszczenie grobów było różne dla poszczególnych poziomów stratygraficznych.

Przedmioty znalezione na cmentarzu

Wyposażenie, z jakim mamy do czynienia w przypadku cmentarza przy kościele św. Jakuba w Toruniu, można podzielić na pośrednie i bezpośrednie³. Pierwszą grupę stanowić będą wszelkie przedmioty wkładane do grobu przez najbliższych zmarłego. Należą do nich m.in. monety, wianki, fragment grzebienia, dewocjonaalia. Druga grupa to przedmioty bezpośrednio związane ze zmarłym, dotyczące jego ubioru, czyli szpilki, fragmenty materiału, sprzączki, zawieszka kościana. Obydwie grupy są cennym źródłem informacji dla poznania zwyczajów

² Chronologia materiału ceramicznego ustalona została przez prof. dr hab. Grażynę Sulkowską-Tuszyńską, zob. teŹże Badania archeologiczne przy kościele św. Jakuba Apostoła w Toruniu, maszynopis w Archiwum Instytutu Archeologii UMK.

³ Należy pamiętać, że zakwalifikowanie wyposażenia jako pośrednie lub bezpośrednie jest kwestią umowną. Tak naprawdę nie jesteśmy w stanie, w niektórych przypadkach, tego określić.

- Legenda:
W-1 – wykop nr 1
W-2 – wykop nr 2
W-3 – wykop nr 3

Rzut poziomy kościoła św. Jakuba w Toruniu i wykopów archeologicznych prowadzonych w sezonie 2008

pogrzebowych w omawianym czasie, jednak każda w inny sposób nam je obrazuje.

Na omawianym cmentarzu zanotowano 29 grobów z wyposażeniem, w tym 19 dziecięcych, z czego 14 pochówków z wiankami, oraz 2 pochówki dziecięce z monetami. Obserwując wyposażenie towarzyszące niektórym pochówkom, 14 z nich określono mianem bogatych, ze względu na ulokowanie w ich obrębie wianków grobowych, i to niejednokrotnie więcej niż jednego. Grobom tym towarzyszy również jakiś inny element wyposażenia, czyli np.: sprzączki od pasów, noże żelazne, szpile, fragmenty materiałów. Ponadto odnaleziono liczne fragmenty ceramiki użytkowej i budowlanej, będące być może przypadkowymi depozytami, które dostały się do jam podczas wykopywania dołów grobowych.

Wianki⁴

Najbardziej spektakularną częścią wyposażenia grobów na danym stanowisku są wianki⁵. Ich większe lub mniejsze fragmenty znaleziono bezpośrednio w obrębie 14 grobów oraz luźno w 27 warstwach mechanicznych wianków. Bliższej analizie, ze względu na największe możliwości poznawcze, poddano wyłącznie wianki znalezione w grobach.

⁴ Materiał opracowany przez Ewelinę Chołodowską w jej pracy licencjackiej pt. „Wianki z grobów przy kościele św. Jakuba w Toruniu. Charakterystyka i symbolika (badania archeologiczne w 2008 roku)”, Toruń 2009, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK.

⁵ Wkładane do grobów zmarłych między XVI–XIX w. na terenie całej Europy Środkowej. Stanowiły przede wszystkim element symboliczny czystości, cnoty i panieństwa. Wyposażano w nie głównie dzieci oraz dziewczęta i chłopców, którzy nie zawarli jeszcze związku małżeńskiego. Sankcjonowały to zapisy w agendach. I tak np. agenda z klasztoru cysterskiego w Lubiążu z końca XV w. zawiera informację o przybieraniu dzieci w koronę z kwiatów lub pachnących ziół. Niekiedy również wyposażano w nie siostry zakonne – karmelitanki bose (A. Petrycka „Umrzeć w wianku”. *Próba interpretacji nowożytnych pochówków z wiankami*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, nr 1, 2003, s. 17–35).

Pierwsze ślady świadczące o obecności wianków zanotowano na poziomie 5 warstwy mechanicznej wykopu 2, datowanej na XVII w. Najstarsze zaobserwowano w 14 warstwie mechanicznej wykopu 1, datowane na XV w. Lokowane były przede wszystkim na czaszce, sporadycznie na żebrach, miednicy, kolanach, stopach. W niektórych pochówkach znajdowało się kilka wianków.

E. Chołodowska wyróżniła wśród prezentowanych wyżej wianków dwa typy. Typ 1, którego podstawę konstrukcji stanowi obręcz wykonana z elastycznego drewnianka, i typ 2, którego podstawą jest sznur z nici metalicznej z duszą jedwabną (nicią jedwabiu, którą oplata cienka nić metalowa).

Wianki znalezione na cmentarzu św. Jakuba mają kształt owalu. Podstawę ich konstrukcji stanowi obręcz z elastycznej, drewnianej taśmki, wokół której biegnie metalowa nić z jedwabną duszą. W obrębie znalezionych wianków występują też pewne różnice dotyczące liczby nici wykorzystanych w sznurze, w jego średnicy oraz w sposobie zdobień. Znalaziono również kilka skręconych drucików, za pomocą których prawdopodobnie przyczepiano wianek do włosów zmarłej osoby. Niestety, ze względu na fragmentaryczne i niekompletne zachowanie wianków nie jesteśmy w stanie określić dokładnie ich średnicy. Należy jednak przyjąć, że odpowiadały one wielkości głowy.

Przy 12 wiankach stwierdzono, że głównym elementem zdobienia był sznur z nici metalicznych z jedwabną duszą, skręcany z różnej ilości nici. W większości wianków zastosowano ozdobne, rozmieszczone równomiernie dookoła wianka supły, oplecione kombinacją co najmniej dwóch skręconych i poprzepłatanych ze sobą sznurów nici metalicznej.

Ponadto dwa wianki nie mają drewnianej obręczy i takiej kombinacji nici metalowej. Na niektórych wiankach zachowały się ślady złoczonej folii.

Wiek osobników, u których znaleziono wianki, mieści się prawdopodobnie w przedziale od okresu niemowlęcego do 15 roku życia⁶.

⁶ Niestety liczba osobników, których wiek został określony w trakcie prowadzenia badań, jest nieduża. Wiek ten określono na podstawie pierwszych obserwacji osób eksplorujących dany szkielet.

Monety⁷

Na stanowisku przy kościele św. Jakuba w Toruniu znaleziono dziewięć monet⁸, w tym trzy związane bezpośrednio z grobem. Należy do nich denar brakteatowy⁹ znaleziony w XV-wiecznym grobie nr 28, który jest pochówkiem dziecka. Ze względu na to, że nieczęsto umieszczano obole w pochówkach dziecięcych, i to w tak wczesnych czasach, staje się on tym samym jeszcze ciekawszym znaleziskiem. W tym wypadku nie jest znane dokładne miejsce położenia monety, ale bazując na przekazach pisanych można przypuszczać, że włożona była do ubrania lub lewej dłoni. Moneta stanowi tutaj *terminus post quem* i tym samym pozwala nam zakładać, że pochówek nie jest starszy niż 1. połowa XV w.

Kolejna moneta, szeląg elbląski, znaleziona została po południowej stronie kościoła, w wykopie 2/08, datowana na 1634 r.

Ostatnia moneta związana z pochówkiem określona została jako szeląg litewski¹⁰, odkryta po stronie północnej cmentarza, w wykopie 3/08. Moneta znajdowała się 10 cm od czaszki.

Pozostałe numizmaty były znaleziskami pozyskanymi niekiedy dopiero w trakcie przesiewania ziemi z poszczególnych warstw. Być może znajdowały się wcześniej w obrębie jakiegoś grobu, jednak w wyniku przemieszania warstw i naruszania grobów przez nowe wkopy uległy przemieszczeniu. Mogą być również zgubą lub śladem peregrynacji, o której świadczą znalezione znaki pielgrzymie¹¹.

⁷ Materiał numizmatyczny z cmentarza przy kościele św. Jakuba w Toruniu został opracowany przez B. Kowalczyk „Monety z najbliższego otoczenia kościoła św. Jakuba w Toruniu” (badania archeologiczne w 2008 roku), Toruń 2009, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK.

⁸ Monety w grobach najczęściej interpretowane są jako tzw. „obol zmarłych”, który potrzebny był w wkupienie się w zaświaty, zob. Ł. Miechowicz, *Zjawisko „obola zmarłych” na przykładzie źródeł etnograficznych z obszaru Polski*, Funeralia Lednickie Spotkanie 9, pod red. W. Dzieduszyckiego i J. Wrzesińskiego, Poznań 2007, s. 91–92.

⁹ Data emisji od X/XI do 1653.

¹⁰ Data emisji w latach 1659–1668.

¹¹ B. Kowalczyk, op. cit., s. 30.

Dwa z nich, szelągi litewskie, datowane na 1666 i 1661 r., zalegały w południowo-zachodniej części wykopu 1/08, na poziomie 9 warstwy mechanicznej. Była to najmłodsza warstwa, w jakiej znaleziono numizmaty.

Ponadto w wykopie drugim znaleziono denar węgierski z 1601 r., w warstwie 8, szeląg elbląski z okresu między 1621–1634 r. oraz szeląg toruński z warstwy 6 mechanicznej datowany na lata 1672–1676.

Wspomniany tu denar węgierski ze względu na swoje datowanie powinien zalegać niżej. Prawdopodobnie taka kolej rzeczy powstała w wyniku przemieszania warstw pod wpływem kolejnych wkopów grobowych albo dłuższego pozostawania w obiegu tej właśnie waluty lub późniejszego jej włączenia do obiegu na ziemiach polskich¹².

Ceramika¹³

W trakcie badań w obrębie trzech wykopów, w zsympiskach grobów znaleziono około 400 fragmentów ceramiki. Dotychczas opracowany materiał dotyczy wyłącznie wykopu 2, stąd też wysuwane tutaj wnioski będą oparte tylko na pewnym fragmencie cmentarza.

Wyszczególnionych zostało 8 warstw kulturowych, w obrębie których znaleziono analizowany materiał ceramiczny. W najstarszej warstwie, numer 8, wyróżniony został garnek o silnie profilowanym okapie oraz mały fragment niskiej pokrywki stożkowatej z krawędzią zawiniętą do wewnątrz.

W warstwie numer 7 znaleziono kilka fragmentów naczyń – garnków wypalanych w atmosferze redukcyjnej. Ilościowo dominują naczynia o silnie profilowanych krawędziach, na jednym z nich widoczny jest ornament w postaci wgłębień. Charakteryzują się średnioziarnistą domieszką. Materiał z warstw 8 i 7 datowany jest na XIV–XV w.

¹² Ibid., s. 32.

¹³ Materiał ceramiczny z cmentarza przy kościele św. Jakuba w Toruniu został częściowo opracowany przez Iwonę Woźniak i stanowi temat jej pracy licencjackiej pt. Ceramika z badań archeologicznych przy kościele św. Jakuba w Toruniu (sezon 2008, W-2), Toruń 2010 (maszynopis w Instytucie Archeologii UMK).

W warstwie numer 6 występuje większa różnorodność związana z pewnymi zmianami morfologicznymi. Nadal przeważającym materiałem są garnki, jednak bardziej zróżnicowane w swojej formie. Prawie wszystkie z tych wyrobów należą do naczyń stalowoszarych z drobną domieszką masy ceramicznej.

Warstwa z numerem 5 poza egzemplarzami naczyń, które pojawiły się już we wcześniejszych warstwach, zawiera kilka nowych. Największą grupę naczyń nadal stanowią garnki, ponadto pojawił się również dzban wypalony w atmosferze utleniającej, taśmowate ucho od dzbana, wypalone także w atmosferze utleniającej, oraz misa o silnie wyodrębnionym okapie, prostych ściankach oraz słabo rozwiniętym wylewie, a także fragment nóżki od naczynia na trzech nóżkach.

W warstwie numer 4 odnotowano znowu garnki stalowoszare, co związane jest ze zjawiskiem przemieszania warstw, ale wyróżniono także jedno taśmowate ucho dzbana, dwa profilowane fragmenty wylewów dzbanów i wylew miski wypalony w atmosferze utleniającej oraz pokryty zielonym szkliwem po obu stronach naczynia.

Odkryto także ceglasty uchwyt pokrywki. Ceramika z warstw 6, 5 i 4 pochodzi z XV/XVI w.

W warstwie numer 3 znaleziono dwa garnki stalowoszare, o drobnoziarnistej domieszce masy ceramicznej, dzbany, czarękę, fragment dna talerza wypalonego w atmosferze utleniającej na jasnoceglasy kolor oraz fragment rusztu, przedstawiony jako naczynie ceglaste, pokryty zielonym szkliwem po stronie wewnętrznej wyrobu.

Warstwę numer 2 reprezentowała bardzo mała ilość fragmentów naczyń. Były to dwie części dzbanów, wypalone w atmosferze utleniającej (jeden z nich pokryty został białym szkliwem i dodatkowo ozdobiony zielonkawym szkliwem w postaci ornamentu roślinnego – kwiatów), fragmenty brzuśca naczynia na trzech nóżkach, wylew talerza nowożytnego wypalonego w atmosferze utleniającej, pokrytego także dodatkowo dwustronnie warstwą zielonego szkliwa.

W najmłodszej warstwie kulturowej odkryto materiał ceramiczny z okresu późnego średniowiecza, co, podobnie jak we wcześniejszych warstwach, było związane z przemieszaniem materiału. Znajdował się w niej garnek stalowoszary, jeden fragment garnka wypalonego w at-

mosferze utleniającej, ozdobionego ornamentem w postaci poziomych linii rytych na szyjce i brzuścu, dzbany z wyodrębnioną mniej lub bardziej stopką, cztery fragmenty mis (na powierzchni jednej z nich, przy wylewie, na stronie wewnętrznej, występuje ornament roślinny w postaci zielonych kwiatów o brązowych liściach, z żółtą otoczką wokół liści).

Materiał ceramiczny z ostatnich trzech warstw datowany jest od XVI do XVIII w. Obserwując jego datowanie widać, że jest przemieszany, co spowodowane jest przez wkopy młodszych grobów oraz dwukrotne wkopy głębokich fundamentów w czasach nowożytnych, które naruszyły warstwy.

Materiał ceramiczny reprezentowany jest głównie przez garnki, które występowały od najmłodszych do najstarszych warstw kulturowych. Trochę mniej licznie pojawiają się dzbany i talerze. Do rzadkich znalezisk natomiast należą czarki (tylko jedna na całym cmentarzu) oraz naczynia na trzech nóżkach.

Stosunkowo nieduża ilość naczyń jest ornamentowana, większa część wypalana była w atmosferze utleniającej. Ceramikę z wykopu 2 wydatowano na około XIV do XIX w. Nielicznie pojawiają się również fragmenty kaflí. Jest to typowy obraz codziennej ceramiki użytkowej w okresie od XV do XVIII w. Ze wstępnej analizy ceramiki wynika, że fragmenty naczyń i ceramiki budowlanej dostały się do wykopu przez przypadek, w trakcie wykopywania dołów na cmentarzu.

Przedmioty metalowe

Z omawianego stanowiska pochodzi sporo niezidentyfikowanych przedmiotów metalowych. W wielu przypadkach niemożność określenia ich funkcji związana była ze złym stanem zachowania. Te, w przypadku których było to możliwe, określono jako części ubioru, takie jak haftki, szpile, guziki, sprzączki, pozostałe to części trumny, gwoździe, ćwieki od trumny, okucia (m.in. okucie w kształcie litery „Q”) i blaszki, łańcuszki, metal ze złotą nitką, szpilki krawieckie, szpilki do ubiorów, nitki srebrne i złote, pojedyncze klucze. W obrębie jednego z grobów znaleziono kłódkę (wykop 3). Grób ten wydatowano na 2. połowę

XVI w. Podobne okazy kłódek znane są ze stanowisk z Siedlątkowa, z badań na placu sądowym we Wrocławiu, datowane na XIV–XV w., oraz z Lubeki, Yorku, Londynu, datowane na wiek XIII¹⁴. Ponadto znaleziono formę odlewniczą (?), plomby ołowiane, teowniki od witraży, grudki ołowiu, fragmenty kółka żelaznego (wędzidło?).

Przedmioty, które można by zakwalifikować jako dewocjonaalia, nie zostały znalezione w bezpośrednim otoczeniu jakiegokolwiek z grobów, choć zapewne pierwotnie w ich obrębie były ulokowane. Odkryto je jako luźne znaleziska w wykopie 3, w warstwach mechanicznych numer 6, 11, 15, 16 (2. połowa XV – 2. połowa XVII /1. połowa XVIII w.), w wykopie 2 w warstwie mechanicznej numer 8 (2. połowa XVI w.) oraz w wykopie 1 w kilku warstwach mechanicznych (numer 8, 10, 11, 13 i 15 – XVII w.).

Inne wyposażenie

Do pozostałych przedmiotów znalezionych w obrębie cmentarza należą przedmioty kościane, takie jak: krążki z otworem czy zawieszka kościana o kształcie podłużnym, z zaokrąglonymi końcami, mająca na górnej powierzchni wyryty wzór (ryte zaokrąglone linie o niejasnym do określenia kształcie), igła, paciorki, fragmenty tkanin, warkocz konopny oraz znaleziska szklane, których jest stosunkowo niewiele i głównie są fragmentami witraży, ale odnotowano również szklaną pieczęć od butelki, butelkę z niemieckim napisem i szklane uszko (?). Brak studiów poświęconych morfologii znalezionej szklanej naczynia uniemożliwia stwierdzenie wśród znalezisk fragmentów szklanych naczyń.

Ciekawym znaleziskiem są fragmenty cybuchów i główek fajek, które w Europie pojawiły się już w XVI w. Stawały się również częstym tematem martwych natur u niderlandzkich malarzy.

¹⁴ Z. Trawicka, *Jakub Sobieski, 1591–1646: studium z dziejów warstwy magnackiej w Polsce doby Wazów*, Kraków 2007, s. 70.

Na koniec trzeba zaznaczyć, że ta sama kategoria przedmiotów, jaka odkryta została w obrębie grobów, znajdowana była również poza nimi, jako znaleziska luźne we wszystkich warstwach mechanicznych każdego z trzech wykopów.

* * *

Stosunkowo niewielka liczba grobów ma wyposażenie, w większości są to groby dziecięce i pochodzące z okresu między XV a XVIII w. Wśród numizmatów nie znaleziono egzemplarzy unikatowych. Wszystkie monety były w użyciu powszechnym na naszych ziemiach, nawet te obcego pochodzenia. Dają nam to obraz rodzaju pieniądza, jaki był wówczas używany, oraz stanowi pewne potwierdzenie kontaktów polskich ziem z obcymi państwami. Obecność monet w grobach jest dowodem kultuwowania na danym terenie zwyczaju „obola zmarłych”, a tym samym dowodem na kontynuowanie tradycji swoich przodków. Jak potwierdza to znalezienie szeląga elbląskiego w jednym z grobów z czasów protestanckich kościoła, zwyczaj utrzymywał się mimo zmiany wyznania parafian tej świątyni. Znaleziska monet w grobach znajdujących się blisko murów kościoła mogą w pewnym stopniu przemawiać za przeznaczeniem tej strefy grzebalnej dla osób bardziej sytuowanych.

Najstarsze znalezione numizmaty na tym stanowisku, denary krzyżackie, mogą się przyczynić do rozwikłania zagadnień dotyczących początków użytkowania cmentarza¹⁵.

Najbliższych analogii do wianków znalezionych na omawianym cmentarzu należy szukać wśród znalezisk z kościoła pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Toruniu. W tamtejszych wiankach podstawą konstrukcji była również drewniana obręcz, a ich zdobniczość charakteryzowała się dużą różnorodnością¹⁶. Ponadto drewniany szkielet owinięty był metaliczną nicią z jedwabną duszą¹⁷. Jednak mi-

¹⁵ Spostrzeżenie B. Kowalczyk, op. cit., s. 35.

¹⁶ A. Drażkowska, *Wianki wydobyte z krypty grobowej w kościele pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Toruniu*, Rocznik Toruński, t. 33, 2006.

¹⁷ E. Chołodowska, op. cit., s. 29.

mo to okazy z kościoła pw. NMP są zdecydowanie bogatsze, co bez wątplenia można tłumaczyć wyższą rangą tego miejsca.

W jednym z artykułów („Totenkronen”) została przedstawiona rekonstrukcja wianka grobowego z Drezna, który można uznać za analogię do najbogatszego egzemplarza znalezionej przy kościele św. Jakuba w Toruniu. Oba bowiem były bogato przyozdobione cekinami i miały zieloną barwę wskazującą na dużą zawartość miedzi w elementach metalowych.

Znaleziska wianków z cmentarza przy kościele św. Jakuba mieszczą się w okresie występowania tego zwyczaju. Na podstawie analizy pochówków wiemy, że był on stosowany zarówno u katolików, jak i protestantów. Niestety, ze względu na brak wyników badań antropologicznych nie było możliwe przeprowadzenie analizy pochówków pod kątem występowania różnic w grzebaniu chłopców i dziewcząt.

Pozostałe odnalezione w obrębie przebadanego terenu przedmioty w większości należy wiązać z częścią stroju zmarłych. Z racji surowca, z jakiego zostały wykonane, lepiej przetrwały w warunkach, w których znajdowały się setki lat.

Na podstawie zachowanych guzików, haftek, nitek, szpilek możemy przypuszczać, że przynajmniej część zmarłych była ubrana w odświętny strój, który do naszych czasów praktycznie się nie zachował.

Bazując na hipotezie, że pierwotnie istniejące wówczas prezbiterium kościoła św. Jakuba Apostoła pełniło funkcję kaplicy zakonu krzyżackiego, należałoby wziąć pod uwagę, że na omawianym cmentarzu do XV w. włącznie musiały się znajdować przeznaczone dla braci zakonnych kwatery grzebalne. Poza nimi cmentarz użytkowały zapewne cysterki-benedyktynki oraz parafianie. W związku z tym podczas analizy cmentarza należałoby przyjąć istnienie co najmniej trzech różnych stref grzebalnych, a mianowicie: zakonnej, klasztornej i parafialnej.

Podsumowując należy wspomnieć, że analiza cmentarzyska, które nie zostało w pełni przebadane, jest tylko i wyłącznie analizą cząstkową i wiąże się z większym marginesem błędu interpretacyjnego ze względu na nieprzebadanie całości materiału.